

NOORDSE WOELMUIS STERKER BEDREIGD DAN GEDACHT SOORTBESCHERMINGSPLAN OP MAAT NODIG

Piet J.M. Bergers & Maurice La Haye

De Nederlandse ondersoort van de noordse woelmuis komt alleen in ons land voor. Daarom is een goede bescherming belangrijk. In de Atlas van de Nederlandse zoogdieren werd voorzichtig geconstateerd dat de noordse woelmuis achteruitgegaan is. In 1994 volgde opname in de Rode Lijst van de bedreigde zoogdieren. Het lijkt er op dat het soortbeschermingsplan nu niet meer lang op zich zal laten wachten. Betekent dit nu ook dat we weten hoe de soort er tegenwoordig voorstaat en wat zijn problemen zijn?



Krijgt de noordse woelmuis een soortbeschermingsplan op maat? Foto Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek

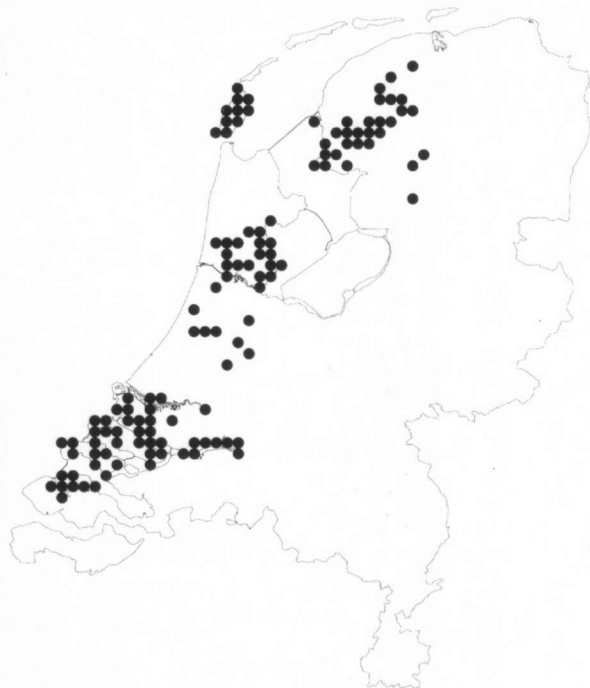
In de Atlas verdeelt Ligtoet (1992) het verspreidingsgebied van de noordse woelmuis (*Microtus oeconomus arenicola*) in vier deelgebieden (figuur 1). In het noordoosten komt de noordse woelmuis voor in Friesland en Noordwest-Overijssel, in het noordwesten op Texel, in het westen in het Noordhollandse en Zuidhollandse-Utrechtse laagveengebied en in het zuidwesten in het Deltagebied.

De grenzen van het Nederlandse verspreidingsgebied zijn in de loop van deze eeuw nauwelijks veranderd. Wel wordt aangenomen dat de noordse woelmuis plaatselijk achteruit gegaan is.

Oorzaken van achteruitgang

Voor de achteruitgang van de noordse woelmuis worden drie oorzaken genoemd: versnippering, concurrentie en verslechtering van de habitatkwaliteit. De noordse woelmuis is gevoelig voor versnippering van zijn leefgebieden. Dit is in het Deltagebied aangetoond door Van Apeldoorn et al. (1992) en Bergers et al. (1994) en in de Noordhollandse poldergebieden door Bierhuizen & Bergers (1995). Als belangrijkste oorzaken voor de versnippering gelden de verdwijning, de verkleining en de toegenomen isolatie van leefgebieden.

Er wordt veel geschreven over concurrentie tussen noordse woelmuis, aardmuis en veldmuis (onder andere: Ligtoet 1985; Ligtoet & Van Wijngaarden 1994). Veel mensen vrezen dat de noordse woelmuis altijd het onderspit zal delven als de veldmuis, maar vooral de aardmuis verschijnt. Volgens ons is deze angst niet goed onderbouwd. Concurrentie is een normaal ecologisch verschijnsel, maar er is pas echt sprake van een probleem als de



Figuur 1. Uurhokken met vangsten of vondsten van de noordse woelmuis in de periode 1946-1969 (naar: Ligtvoet, 1992)

beconcurrerde soort zo sterk teruggedrongen wordt dat zijn overblijvende populaties niet meer duurzaam zijn. Er is ons echter geen enkele studie bekend die dit laat zien voor de noordse woelmuis.

De achteruitgang van de habitatkwaliteit in de leefgebieden van de noordse woelmuis wordt vooral toegeschreven aan veranderingen in de waterstanden, maar over de rol van beheer in het algemeen is nauwelijks kennis aanwezig. In de zestiger jaren kwam de soort nog voor in allerlei natte leefgebieden: rietvegetaties, oevervegetaties en natte schrale graslanden. Tegenwoordig wordt de soort nog bijna uitsluitend gevangen in rietvegetaties. Is dit zijn optimale habitat en zijn andere habitats ongeschikt geraakt? Is de soort hierheen verdrongen door zijn concurrenten? Of kijken we bijna uitsluitend in rietvegetaties?

Rode Lijst

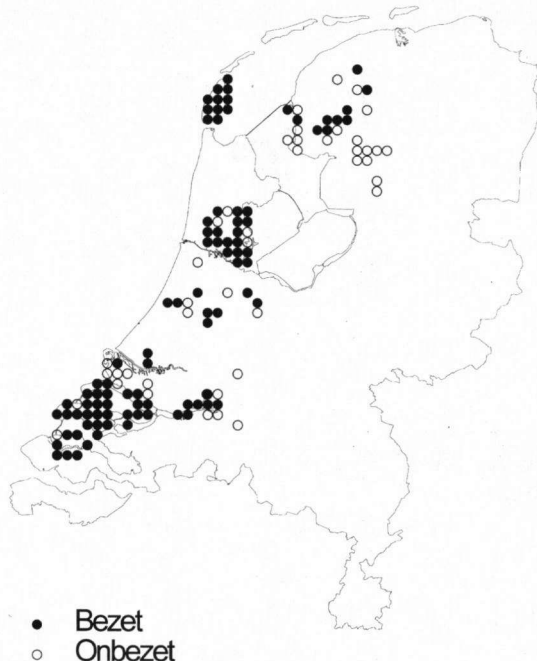
De gegevens in de Atlas vormen het uitgangspunt voor de Rode Lijst van de bedreigde zoogdieren in Nederland (Lina & Van Ommering 1994). Op basis van een vergelijking van de verspreidingsbeelden van de periode 1946-1969 (figuur 1) met de periode 1970-1988 wordt de noordse woelmuis als een kwetsbare soort aangemerkt (Hollander & Van der Reest 1994). De redenen hiervoor zijn dat de noordse woelmuis in minder dan een kwart van de Nederlandse uurhokken voorkomt, dat de verspreiding tot 25% is achteruitgegaan en dat de aantallen waarschijnlijk met 25-50% afgenomen zijn.

Tabel 1. Afname in verspreiding van de noordse woelmuis tussen 1946-1969 en 1989-1996, per deelgebied (eerste kolom) en per regio (tweede kolom). Alleen uurhokken waarin in beide perioden gevangen is, zijn in deze vergelijking opgenomen.

Deelgebied	regio	afname (%)
Texel		0
Deltagebied		14
	eilandjes	0
	Schouwen-Duiveland	0
	Goeree-Overflakkee	0
	Walcheren en Zuid-Beveland	0
	Biesbosch	17
	Noord-Beveland	25
	ten Noorden van Haringvliet	50
Noordhollandse en Zuidhollandse-Utrechtse laagveengebied		33
	Noordhollandse poldergebieden	22
	Noordhollandse laagveenmoerassen	29
	Zuidhollandse-Utrechtse laagveenmoerassen	60
Friesland en Noordwest-Overijssel		44
	Merengebied Friesland	14
	Laagveenmoerassen Friesland	33
	IJsselmeerkust Friesland	75
	Laagveenmoerassen Overijssel	100
Heel Nederland		24

Na de publicatie van de Rode Lijst is de noordse woelmuis een beschermde diersoort geworden, en heel recent heeft de Tweede Kamer besloten dat meer aandacht nodig is voor het soortenbeleid. Daarom is voorgesteld om ook voor de noordse woelmuis een soortbeschermingsplan te maken.

De hele reeks van Atlas, via Rode Lijst, naar soortbeschermingsplan was te voorzien. De Atlas maakte duidelijk dat de recente verspreiding van de noordse woelmuis slecht bekend was. Vooruitlopend op het soortbeschermingsplan zijn toen veel inventarisaties uitgevoerd (Martens 1993, 1995; Van der Vliet 1993; Bergers et al. 1994; Bierhuizen & Bergers 1995; Provincie Noord-Holland 1996 en vele anderen). De verspreiding in de periode 1989-1996 is hierdoor wel goed bekend (figuur 2). De uurhokken die in de periode 1946-1969 en de periode 1989-1996 met vallen bemonsterd zijn, verschillen echter in aantal en ligging. Door alleen naar de uurhokken te kijken waar in beide perioden geïnventariseerd is, wordt duidelijk of de soort zich gehandhaafd heeft of is achteruitgegaan (tabel 1). Op deze manier kan nagegaan worden of de indeling in de Rode Lijst correct was en krijgen we inzicht in de bedreigingen voor de noordse woelmuis.



Figuur 2. Uurhokken waarin gepoogd is noordse woelmuizen te vangen in de periode 1989-1996.

De verbossing van grote moerasgebieden is zeer nadelig voor de noordse woelmuis. Foto Harry Bussink

Het onvolledige verspreidingsbeeld in de Atlas heeft veel mensen met een valletje het riet ingestuurd. We hebben nu een goed beeld van de verspreiding van de noordse woelmuis. Foto Harry Bussink,



Zorgwekkend

Uit tabel 1 blijkt dat de inschatting in de Rode Lijst van de achteruitgang in de verspreiding goed was. Deze achteruitgang is 24% over heel Nederland. De noordse woelmuis lijkt zich te handhaven op Texel en in verschillende regio's van het Deltagebied. In de andere twee deelgebieden is echter in alle regio's een achteruitgang geconstateerd. Toch is het hier geschetste beeld waarschijnlijk nog te positief.

Immers, de regio's waar negatieve effecten van versnippering zijn aangetoond (de voormalige eilanden in het Deltagebied en de Noordhollandse poldergebieden) of waar concurrentie zou kunnen plaatsvinden (Texel) vertonen relatief geen of weinig achteruitgang. Dit beeld zou dus snel sterk kunnen veranderen.

Ronduit zorgwekkend is de relatief grote achteruitgang in de regio's met laagveenmoerassen. De oorzaak van deze achteruitgang is onbekend en de vooruitzichten in deze gebieden lijken slecht te zijn. De meeste laagveenmoerassen liggen namelijk binnen de Ecologische Hoofdstructuur. Het beleid is hier op meer natuurlijke processen gericht. Dit zal leiden tot meer moerasbos en minder rietmoeras. Bergers & Van Apeldoorn (1995) geven aan dat dit nadelig voor de noordse woelmuis zal zijn. Dit beleid komt dus nog eens boven op de toch al grote achteruitgang die nu geconstateerd is.

Tot slot

De landelijke achteruitgang lijkt overeen te komen met wat in de Rode Lijst is aangegeven. Maar wij denken dat de soort sterker bedreigd is dan tot nu toe aangenomen werd. In de regio's waar de soort zich lijkt te handhaven is versnippering, en mogelijk concurrentie, aangetoond. Maar vooral de achteruitgang in de laagveenmoerassen, die tegen de verwachting in het grootste is, laat zien dat de bedreigingen nog niet goed genoeg bekend zijn om er concrete beschermingsmaatregelen op te baseren. Daarom moet per regio nagegaan worden wat het relatieve belang is van versnippering, concurrentie, habitatkwaliteit en eventuele interacties hiertussen. Het is onze overtuiging dat een soortbeschermingsplan, waarin rekening gehouden wordt met de verschillen tussen de regio's, de beste garantie geeft voor het voortbestaan van de noordse woelmuis in Nederland. De noordse woelmuis heeft het nodig.

Met dank aan Harry Bussink, Rob van Apeldoorn en Willeke van den Hoek

Literatuur

- Apeldoorn, R. van, H. Hollander, W. Nieuwenhuizen & F. van der Vliet, 1992. De noordse woelmuis in het deltagebied. Is er een relatie tussen habitatfragmentatie en concurrentie op de schaal van het landschap? Landschap 9 (3): 189-202.
- Bergers, P.J.M. & R.C. van Apeldoorn, 1995. Gebiedsgericht en soortgericht beleid in moerassen; de noordse woelmuis als toets. IBN-rapport 172. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN), Wageningen.
- Bergers, P.J.M., R.C. van Apeldoorn & H. Bussink, 1994. Spatial dynamics of fragmented root vole (*Microtus oeconomus*) populations: preliminary results. Pol. Ecol. Stud. 20: 101-105.
- Bierhuizen, B.R. & P.J.M. Bergers, 1995. De noordse woelmuis in het herinrichtingsgebied polder Zeevang, Noord-Holland. IBN-rapport 196. IBN, Wageningen.
- Hollander, H. & P. van der Reest, 1994. Rode Lijst van bedreigde zoogdieren in Nederland (basisdocument). VZZ-mededeling 15. VZZ, Utrecht.
- Ligtvoet, W., 1985. De noordse woelmuis in de knel! De Levende Natuur 86 (1): 2-7.
- Ligtvoet, W., 1992. Noordse woelmuis, *Microtus oeconomus* (Pallas, 1776). In: Broekhuizen, S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen (red.). Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht: 273-280.
- Ligtvoet, W. & A. van Wijngaarden, 1994. The colonization of the island of Noord-Beveland (the Netherlands) by the common vole *Microtus arvalis*, and its consequences for the root vole, *Microtus oeconomus*. Lutra 37 (1): 1-28.
- Lina, P.H.C. & G. van Ommering, 1994. Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare zoogdieren in Nederland. Rapport IKC natuurbeheer nr. 12, Wageningen.
- Martens, V., 1993. De noordse woelmuis, *Microtus oeconomus*, rond het Haringvliet en in de Biesbosch. Stichting Natuur- en Vogelwacht Dordrecht.
- Martens, V., 1995. De noordse woelmuis, *Microtus oeconomus*, de waterspitsmuis, *Neomys fodiens*, en de dwergmuis, *Micromys minutus*, in moerasgebieden in Friesland. VZZ-mededeling 25. VZZ, Utrecht.
- Provincie Noord-Holland, 1996. Flora en fauna van Texel. De huidige situatie en de ontwikkelingen sinds 1985 in de polders en op het oude land. Dienst Ruimte en Groen, Haarlem.
- Vliet, F. van der, 1993. De noordse woelmuis in Waterland en de Zaanstreek. Een inventarisatie ten behoeve van beleid en beheer. VZZ-mededeling 10. VZZ, Utrecht.

Piet J.M. Bergers & Maurice La Haye, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Postbus 23, 6700 AA Wageningen (NL)